

MŰHELY

FRAZER-IMGREGH MONIKA (FORD.)

Angelo Poliziano bevezetője *Leveli* tizenkét könyve elé

I. KÖNYV 1. LEVÉL

*Angelo Poliziano pártfogójának, Piero de' Medicinek*¹

Gyakorta biztattál, nemeslelkű Piero de' Medici, hogy gyűjtssem össze leveleimet, és egy kötetbe szerkesztve adjam ki őket. Összegyűjtöttem hát őket, hogy mindenben a kedvedben járjak, akiben egyedül van minden reményem és bizodalom. Mindazáltal nem gyűjtöttem össze valamennyit, ez ugyanis oly nehéz lenne, mint a Sibylla-leveleket összeszedni.² Tudniillik nem azért írtam őket, hogy majd egy könyvbe kerüljenek, hanem tényleges használatra, tehát a témáim maguktól adódtak, s nem én kerestem őket. Így másolatokat sem tartottam meg belőlük, kivéve néhány kevésbé szerencsés levelet, melyek már régóta a könyvmolyokkal és nyűvekkel vesződtek. Ám mégis, hogy kitegyen egy kötetre valót, beillesztettem jó pár olyan levelet is, amelyeket mások küldtek nekem, de csakis tudós főktől, hogy így serkentsem olvasóim lankadó étvágyát.

Leveleim stílusa teljesen egyenetlen, amit, tudom, sokan felrónak majd nekem. Hiszen a szándékom nem volt mindig ugyanaz, és nem felelt meg ugyanaz a stílus minden egyes személy vagy téma esetében. Ezért lesznek majd, akik azt mondják, amikor e sokféle levelet olvassák (már aki elolvassa), hogy egy újabb *Vegyes műveket*, nem pedig leveleket írtam.³ Azonban úgy véltem, hogy a levélírás teoretikusai és a gyakorló levélírók különféle véleményei közepette mindig találok majd valakit, aki a védelmemre kel. Talán valaki azt mondja, leveleim nem Cicerót követik – neki

¹ A fordítást az alábbi, latin-angol kétnyelvű, kritikai igényű kiadás alapján készítettem: Angelo Poliziano, *Letters*, Vol. I, Books I–IV, szerk., ford., Shane BUTLER, The I Tatti Renaissance Library 86, Cambridge Massachusetts – London, Harvard University Press, 2006, 8–16.

² A cumae-i Sibylla pálmalevelekre írta jóslatait, melyeket aztán a szél szanaszét szórt a barlangjában. Ld. Vergilius, *Aeneis*, III, 444 és VI, 74, Servius jegyzeteivel.

³ Poliziano itt nagyhatású *Miscellanea* című művére utal (helyesen: *Miscellaneorum centuria prima*), száz, javarészt filológiai esszéjének gyűjteményére, melyet 1489-ben adott ki. Ez később belekerült műveinek összes kiadásába, mely Aldo Manuzio nyomdájában jelent meg. A modern korban 1989-ben Hideo Katayama rendezte sajtó alá Tokióban. A második kötetet Poliziano nem tudta befejezni, és nem is tudtak róla, mígnem a 20. században előkerült az autográf kézírata. Ennek reprintjét 1972-ben adták ki négy kötetben, rövidített változata: Angelo Poliziano, *Miscellaneorum centuria secunda*, szerk. Vittore Branca és Manlio Pastore Stocchi, *editio minor*, Firenze, Olschki, 1978. Legújabb kiadása a két kötetnek: *Miscellanies*, Volume I–2 (The I Tatti Renaissance Library) The I Tatti Renaissance Library (Book 89–90), szerk., ford. Andrew R. DYCK – Alan COTRELL, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 2020.

azt fogom mondani (nem előzmények nélkül), hogy a levélírás stílusát illetően nem kellene folyton Ciceróra hivatkoznunk. Valaki más meg majd éppen azt kifogásolja, hogy Ciceróval vetélkedem: csakhogy azt fogom válaszolni, semmire sem vágyom jobban, mint hogy Cicerónak akár az árnyékával felérjek. Más azt kívánhatja, hogy Plinius szónoklatainak ízét idézzék leveleim,⁴ mert az ő tökéletes és fegyelmezett stílusát dicsérik; erre én: távol áll tőlem Plinius egész százada. Ha mégis Plinius-szagú lesz írásom, akkor azzal fogok védekezni, hogy Sidónius Apollinaris, aki nem éppen a szerzők legrosszabbika, a levelek terén Pliniusnak ítéli oda a pálmát.⁵ Hogyha valaki számára Symmachoshoz fogok hasonlítani, nem fogom szégyellni, hiszen ünneplik tömörségét és kerek mondatait. Ha meg valaki szerint távol esem Symmachostól, azt mondom majd, nem szeretem a száraz stílust. Ha egyes leveleimet túl hosszúnak ítélik: ilyeneket írt Plátón, Aristotelés, Thukydidés, Cicero. Más leveleimet ezzel szemben túl rövidnek mondják: akkor én felhozom Diónt, Brutust, Apollóniost, Marcust, Philostratos, Alkiphront, Iulianust, Lybianost, Symmachost, sőt Lukianost, akit sokan tévesen Phalarisszal kevernek össze. Másvalaki azért kárhoztat, mert témáim nem levélbe illőek: elviselem a kárhoztatást, de Senecával együtt. Valaki nem szereti a levelekben a bölcs mondásokat: ismét Senecára fogok hivatkozni. Más viszont több bölcs mondást követel: vele Dionysios fog szembeszállni helyettem, és ő állítja majd, hogy a bölcs mondások nem tartoznak hozzá a levelekhez. Ha túlságosan nyilvánvalónak mondják a stílusom: mégis ezt dicséri Philostratos. Ha túl homályosnak: ilyen Marcus Tulliusé Atticushoz írott levelében. Esetleg túl hanyag: a leveleknek maga a hanyagság az ékessége. Netán túl figyelmes: ez a legnagyobb mértékben illik hozzá, hisz a leveleket ajándék gyanánt szokták küldeni. Talán túl szép? Dionysios lesz védőügyvédem. Ha hiányos, akkor Artemón. Azután, minthogy léteznek bizonyos római atticizmusok, ha nem elég „attikai”, hát épp ez fog illeni hozzá. Hisz mi másban marasztalhatnánk el Héródeést, mint hogy attikai létére túlságosan atticizál? Ha ezzel szemben túl attikai lenne levelem, ez esetben Theoprastost hozzuk fel, akiről ugyanezt jegyezte meg egy anyóka, jóllehet Theoprastos nem attikai férfi volt.⁶ Tán nem elég kedélyes? Hát engem a komolyság gyönyörködtet! Nem elég komoly? Az örömteli dolgok ragadnak meg. Vannak benne alakzatok? Nos, a beszédhez igen közel álló levél szereti ezeket a „gestusokat”. Nincsenek benne alakzatok? No, éppen ez az alakzat-nélküliség alakítja levélle. Megmutatja írójának jellemét? Így is tanítják. Nem mutatja meg? Nem erre törekedett, hiszen tartózkodnia kell a hivalkodástól. Keretes a szerkezete? A görögök is így írnak. Nem keretes? Ezt Philostratos sem kifogásolja. Laza és szabálytalan? Aquila kedvelné. Szilárd lábakon áll, és szervesen kapcsolódna részei? Quintilianus kedvelné. Nem társalog? Hisz nem párbeszéd! Társalog? Közel

⁴ Az ifjabb Pliniusra utal, aki kilenc könyvben adta ki leveleit. Itt a Traianushoz írt dicsőítő beszéde miatt nevezi szónoknak.

⁵ Sidónius, *Epistulae*, I, I, I. Plinius hozza fel követendő mintaként, majd Symmachos *rotunditas*-át dicséri.

⁶ A történet Quintilianus mondja el, ld. *Institutio oratoria*, 8, 1, 2.

áll a párbeszédhez. „Szokványos módon mondod a szokványos dolgokat, újszerűen az újszerűeket” – mondja más. Tehát egyezik a stílus a tárggyal. „Szokványos módon mondod az újszerű dolgokat, újszerűen a szokványosakat.” Persze, hiszen emlékszem a régi tanításra: „A szokványos dolgokat szokatlan módon, a szokatlant szokványos módon csináld!”⁷

Azt remélem tehát, hogy eképpen minden esetben ki tudom húzni magam a pácból. Hanem majd olvasóim maguk meglátják. Neked azonban, kedves Pieróm, minden biztonnyal örömet fognak okozni leveleim, ha jónak találod őket, ha pedig nem, akkor odaadásommal járok kedvedben.

Élj boldogul!

Angelo Poliziano kedves barátjának, Piero de' Medicinek

RECENZIOK

PALLÓS ÁRON

„A KELET BÖLCSESSÉGE MEGHALADJA A NYUGAT OKOSSÁGÁT”

Karl Löwith: *Kelet és Nyugat. Írások Japánról*. Szerk. Fülöp József. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – Gondolat Kiadó, 2020, 211 p.

A Gondolat Kiadó jóvoltából és a Károli Gáspár Református Egyetem kutatási finanszírozásában látott napvilágot a *Kelet és Nyugat. Írások Japánról* című kötet Karl Löwith (1897–1973) német filozófustól, melynek szövegeit – egy kivétellel – Japánban töltött éveit ihlették. A Hüperion Fordítói Műhely legújabb darabjaként megjelent gyűjtemény javát a műhelyvezető, Fülöp József, míg a függelékben olvasható egyik írást a recenzens fordította.

„Vágyaim országául nem én választottam Japánt [...], hanem a véletlen hozta így.” (171.) – írja naplójában Löwith, aki Rómában értesül róla, hogy „a faji politika következtében” (169.) elveszítette állását a marburgi egyetemen, és 1936-ban már Olaszországból emigrál Japánba. Feleségével együtt mintegy öt évet tölt a szigetországban, majd az Egyesült Államokat is megjárta, mielőtt 1952-ben hazatért Németországba. Löwith a Nyugat ez utóbbi bástyáiról emlékszik vissza a Keleten töltött időre, és veti össze írásaiban a két kultúrát.

A kötet nem útinapló. Egy érett gondolkodó meglátásait tartalmazza, aki egy másféle attitűd bemutatásával zárójelbe teszi a nyugati gondolkodást, egyben megírja a Kelet Nyugattal folytatott vívódásnak krónikáját, olykor kritikus hangot megütve a globalizációval szemben, miközben nem feledkezik meg a vallási, történeti és kulturális háttérről sem.

Előjáróban felhívnom a figyelmet a könyvet illusztráló híres képsorozatra, mely a 15. századi festő és zen szerzetes, Súbun Tensó munkáját dicséri. Leginkább egy szöveg nélküli képregényre emlékeztet, darabjai elszórtan kísérik végig a kiadványt. Löwith maga is hivatkozik rá mint a zenben végbemenő szellemi folyamat ábrázolására: az elveszett bikáját nagy nehézségek árán meglelő pásztor visszakerül az üresség tökéletes állapotába, melyben önmagáról és az állatról is megfeledkezik. Kulcsot ad e történet megértéshez, hogy a bika pásztorának lelkét szimbolizálja.

Ami magát a szöveget illeti: mind a főrész, mind a függelék három-három írást tartalmaz. Utóbbiban Fülöp József *Diogenész idegenben* című kísérőtanulmánya, illetve a Japánban élt ír-görög író, esszéista, Lafcadio Hearn (1850–1904) *A japán civilizáció szellemisége* című írása előtt még Löwith egy kommentárja is szerepel „Az igazság Japánról”. *Széljegyzetek R. Moriboz* címmel: itt egy Japánban élt, saját civilizációjának terjedésével szemben meglehetősen kritikus német és egy Németországban

⁷ Az eredetiben görögül: τὰ μὲν κοινὰ καινῶς, τὰ δὲ καινὰ κοινῶς. Philostratos, *Dialexeis* I. Ld. még Platón, *Phaidros*, 267b.